

Filip Čuček

»Na enkrat so od vsih strani šumeči hudourniki priderli, ter reko Savino tako napolnili, da se je ta, kakor skorej še nikdar poprej, sila visoka narastla«

*Protipoplavni ukrepi na Savinji in pritokih od srede 19. stoletja do začetka regulacije na trasi Mozirje – Levec (1876)**

ČUČEK Filip, dr., znanstveni sodelavec, Inštitut za novejšo zgodovino, Privoz 11, SI-1000 Ljubljana, filipc@inz.si

556.166:627.4/.5(497.431)"19"

»NA ENKRAT SO OD VSIH STRANI ŠUMEČI HUDOURNIKI PRIDERLI, TER REKO SAVINO TAKO NAPOLNILI, DA SE JE TA, KAKOR SKOREJ ŠE NIKDAR POPREJ, SILA VISOKA NARASTLA«

Protipoplavni ukrepi na Savinji in pritokih od srede 19. stoletja do začetka regulacije na trasi Mozirje – Levec (1876)

Savinja s pritoki je bila zaradi taljenja snega in nalivov v preteklosti precej poplavna. V prvi polovici 19. stoletja sta Celje in Savinjsko dolino prizadeli najhujši poplavi v letih 1814 in 1824, v drugi polovici stoletja pa je najhuje poplavilo čisto na začetku, leta 1851. Če se je okrožni urad Celje vse od začetka 19. stoletja sicer že ukvarjal z reko in njenimi pritoki, so po poplavi leta 1851 skušali resneje pristopiti k regulaciji »planinske« reke. Toda do sistematične regulacije med Mozirjem in Levcem v letih 1876-93 so dela potekala še zmeraj precej nedosledno in počasi.

Ključne besede: poplave, čiščenje in utrjevanje bregov, reka Savinja, Celje, Savinjska dolina

ČUČEK Filip, PhD, Research Fellow, Institute of Contemporary History, Privoz 11, SI-1000 Ljubljana, filipc@inz.si

556.166:627.4/.5(497.431)"19"

»SUDDENLY THE RUSHING TORRENTS CAME FROM ALL SIDES AND FILLED THE SAVINA RIVER SO THAT IT RAN HIGHER THAN EVER BEFORE»

Flood control measures on the Savinja and its tributaries from the mid-19th century to the beginning of river training in the Mozirje – Levec sector (1876)

The Savinja River and its tributaries have been subject to considerable flooding in the past due to snowmelt and heavy rainfall. In the first half of the 19th century, Celje and the Savinja Valley were hit by the worst floods in 1814 and 1824, and in the second half of the century, the worst flooding was at the very beginning, in 1851. If the Celje District Office had been dealing with the river and its tributaries since the beginning of the 19th century, after the flood of 1851 they tried to take a more serious approach to the training of the »mountain« river. But until the systematic training between Mozirje and Levec in 1876-93, work was still rather inconsistent and slow.

Keywords: floods, bank cleaning and consolidation, Savinja river, Celje, Savinjska dolina

* Raziskava je bila opravljena v okviru raziskovalnega programa št. P6-0280 Ekonomska, socialna in okoljska zgodovina Slovenije, ki ga financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

V začetku maja 1851 je Celje in Savinjsko dolino prizadela katastrofalna poplava, podobna tisti, ki jo je mesto z okolico doživelo pred več kot četrto stoletja. Tedaj (leta 1824) je bil ob poplavi vodostaj tolikšen, da je bilo mesto popolnoma pod vodo, poplava pa se je mogla primerjati zgolj s tisto iz leta 1814, ko je sredi oktobra voda v Celju segala vse do Glavnega trga.¹ Kakorkoli, sedmega maja 1851 so bile celjske ceste uničene, železniška povezava z Ljubljano oziroma Mariborom pa prekinjena. Voda je prejšnji dan naraščala do 11. ure zvečer, pod vodo je bila celotna Glazija, več mestnih vil je bilo popolnoma obkroženih z vodo. Voda je zalila vojaški špital, gošpodarska poslopja hotela Krona (Hotel zur Krone), podrti so bila številna drevesa v mestu. Nenazadnje je voda v celjski mrtvašnici naplavila celo več trupel.²

»Kakor dalječ je okó seglo, vse je bilo pod vodó; le malo pohište, drevés, cerkev in višín je vún molelo, kot otoki iz divjega valovja. Pa dež še ni nehal; do polnoči je še lilo izpod neba. Drugo jutro je bil teržni dan; pa nobenih prodajavcev ni u mesto prišlo, ker čez vse ceste je voda tekla, ter dovod zavérala. Strašno velika škoda, katero je ta povodinj naredila, se bo dala še le pozneje na tajnko pregledati in ceniti.«

Anonimni celjski avtor je ugotavljal, da je glavni vzrok za takšno stanje sekanje gozdov po hribih in gorah v Savinjski dolini.

»Gore okoli so skorej že vse gole; nobeni gojzde deževnih oblakov na-se ne vlečejo, ne na vdol deročih vodá ne zaderžujejo; struga (vodotéčina) Savine in drugih potokov nahaja od leta do leta od z golih višín nanešeniga peska in kamenja plitveji, torej že majhna deževnica jo kmalu napolni, ter čez bregove posili.«³

Leta 1851 je isto območje sicer poplavilo še enkrat, a manj kot maja. Tudi leto poprej je poplava odnesla številna rodovitna posestva in prizadejala ogromno škode. V začetku oktobra 1850 je bilo Celje in okolica pod vodo.

»Po večdnevnim deževanju so Savina in druge vode tako velike priderle, de je čez noč do 4. t. m. strašna povodinj vstala. Kakor dalječ oči zagledajo,

je žalibog vse v vodi. Kar je žita in sočivja še na polju bilo, je vse pokončano.«⁴

Tudi leta 1852 temu delu Spodnje Štajerske ni bilo prizanešeno.

»V nedeljo 3. oktobra se je vsakoletna nadloga Celjske okolice, namreč grozovita povodinj zopet ponovila. Deževalo je celi dan neprenehljivo, in v gornjih krajih, kakor pravijo, se je oblak vtergal, ker na enkrat so od vsih strani šumeči hudourniki priderli, ter reko Savino tako napolnili, da se je ta, kakor skorej še nikdar poprej, sila visoka narastla, ter celo Posavinje (Savinjsko dolino) v eno jezero spremenila. Komej je voda drugi dan bila nekoliko odtekla, je v sredo 6. oktobra začelo vnovič spod neba liti, kar celo naslednjo noč je terpelo. Drugi dan je bilo strašno gledati na daleko in široko razširjeno povodinj, iz ktere le hiše, cerkve, drevje in hribje so moleli. /.../ Škode je sila veliko. Lepo stoječa ajdina in druga poljšina, komej pričakana nada ubozih kmetov, ste po derečih valovih hudo zablatjene, in deloma s peskam ali prodam zasute.«⁵

Petdeseta leta se tako za prebivalce Savinjske doline niso začela nič kaj spodbudno. Zato pa je bilo naslednjih nekaj let nekoliko bolj znosnih, kljub temu da so bile poplave vsakoletni fenomen. Do začetka regulacij gorvodno od Celja (1876) so večje poplave območje doletele še v letih 1867, 1868, 1870 in dvakrat leta 1876.⁶

Glede na zgoraj zapisano so morali prebivalci Savinjske doline vselej računati s poplavo manjše ali večje razsežnosti, ki je enkrat manj, drugič bolj ogrozila njihove posesti in uničila pridelek na polju. Tik pred okoljsko katastrofo leta 1851, ki ni prizadela le celjskega območja, pač pa so o njej poročali tudi širše na Slovenskem⁷ (časopis je o njej pisalo še v začetku leta 1852),⁸ sta posestnika Anton Reitter in Ludowika Sabukoschegg celjsko okrajno glavarstvo obveščala o ogroženosti njunih posestev pri Petrovčah. Savinja

¹ Andreas Gubo, *Geschichte der Stadt Cilli vom Ursprung bis auf die Gegenwart* (Graz: Moser, 1909), 347.

² *Grazer Zeitung*, »Cilli«, 8. 5. 1851, 1, 2.

³ Novice kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči, »Novičar iz slovenskih krajev«, 14. 5. 1851, 95. Prim. Matija Zorn, »Poplave – stalnica v Spodnji Savinjski dolini«, *Kronika* 65, št. 3 (2017): 532.

⁴ Novice kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči, »Novičar iz slovanskih krajev«, 9. 10. 1850, 173.

⁵ Novice kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči, »Novičar iz slovanskih krajev«, 13. 10. 1852, 328.

⁶ Janko Orožen, »Zgodovinski pregled regulacije Savinje in njenih pritokov«, *Kronika* 4, št. 1 (1956): 15-18. Prim. Zorn, »Poplave«, 534, 535.

⁷ Novice kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči, »Novičar iz Krajnskiga«, 14. 5. 1851, 95, 96.

⁸ Novice kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči, »Premišljevanje, kako se prihodnjič povodnjem ubraniti«, 3. 1. 1852, 1.

je vsekakor ogrožala tudi ostale posestnike nad Celjem, prav tako je grozila v Levcu in okolici. Lokalni urad sta pozivala, naj ukrepa in pozove k utrjevanju bregov ter izdelavi nasipov, kar bi poplave gotovo precej omililo.⁹ Težave je povzročal tudi jez tkalnice in predilnice v Preboldu. Posestniki iz Kaplje vasi (Kappldorf) in Sv. Pavla pri Preboldu (St. Paul bei Pragwald) so se že vse od začetka 40. let pritoževali, da je pritok Bolska ob visoki vodi poplavljal okoliška polja in povzročal veliko škode.¹⁰ Kljub delni poglobitvi struge in sanaciji bregov v dolžini 200 metrov ter obljubam lastnika, da bo znižal jez, do vidnih izboljšav ni prišlo. Posestnikom je uničevalo zemljišča, prav tako pa so bili oškodovani mlinarji, ki ob nizkem vodostaju niso dobili dovolj vode.¹¹ Savinja je vseskozi grozila tudi dolvodno od Mozirja. Razmere so bile precej podobne tistim iz predmarčne dobe, tudi težave so reševali precej parcialno.

Šele poplava takšnih razsežnosti (leta 1851) je spodbudila (lokalne) oblasti, da so k problematiki pristopile nekoliko bolj celostno. Poleg nujnega pogozdovanja so sklenile, da se »struge in bregove rek in nekterih hudournikov tako poravna, da ne bojo ob povodnjih take škode delale. Za poravnanje nekterih rek, kakor za Anizo, Paltno, Muro, Dravo, Ziljo, Savo in Savino je že mnogo predelov (Vorarbeiten) gotovih,« zato se je »nadjati, da bojo enkrat uslišane mnoge tožbe o poravnanju vodotokov, in da se bo delo, h kateremu se že tako dolgo pripravi delajo, tudi začelo in dognalo.«¹²

Toda zdi se, da so v 50. letih več pozornosti namenjali pritokom Savinje v Celju kot pa sami reki nad mestom. V poročilih o regulacijskih delih je več govora o Voglajni, Hudinji, Ložnici in Sušnici, medtem ko so k regulaciji Savinje resneje pristopili šele v 60. letih.¹³

Poleg same Savinje, ki je ob poplavah prinašala ogromne količine vode (in ostalega materiala) že iz Zgornje Savinjske doline, so se tudi pritoki neposredno nad in v Celju ob visokih vodostajih razlivali na obrobjih mesta, zraven pa polnili strugo Savinje in dodatno dvigovali še njen nivo. Zato so po poplavi leta 1851 na zahodni strani mesta precej časa in energije namenili najbolj oddaljenemu pritoku Ložnica in pritoku Sušnica, ki se je stekal v Savinjo na območju Lave, na vzhodu pa Voglajni (z »vzhodno« Ložnico) s Hudinjo (in Koprivnico). Voglajna in Hudinja sta tik nad Celjem tvorili skupno sotočje in se (»okrepljeni« s Koprivnico, ki je, kot Hudinja, tekla iz severa, in »vzhodno« Ložnico, ki se je pred sotočjem stekala v Voglajno) izlivali v reko tik ob vzhodni strani mesta. Ob visoki vodi je ta rečni del poplavljal železnico in precej ogrožal mesto. Na drugi strani sta Ložnica in Sušnica mesto ogrožali iz zahodne strani.

Območje Celja je bilo vseskozi eno največjih sovođenj na Slovenskem. Z omenjenimi rekami in potoki so se tukaj kombinirali različni tipi poplav, kar je seveda oteževalo iskanje ustreznih protipoplavnih zaščit, poleg tega pa tudi tehnika sredi 19. stoletja še ni bila sposobna slediti narasli vodi. Daljše močnejše deževje je povzročilo, da struga Savinje ni mogla sproti odvajati vse vode, zato so bile (in so še) poplave v Savinjski dolini geografska stalnica.¹⁴

S problematiko pritokov so se torej pričeli resneje ukvarjati v 50. letih. Na vzhodni strani mesta je veliko nevarnost predstavljala Voglajna, ki je bila sicer regulirana že za potrebe izgradnje Južne železnice. Celjski okrajni inženir Friderik Byloff, ki je leta 1847 izdelal topografsko karto Celje, je poleg njenega sotočja s Savinjo kot poplavno območje označil še področje med Sušnico in Savinjo na vzhodu ter t.i. Vodno Glazijo na jugu.¹⁵ Toda vode so poleg tega tudi ob svojih strugah ogrožale posesti. V 50. letih je Voglajna zaradi neustreznih bregov in nasipov ogrožala številne posestnike v Zavodni. Reka je vseskozi grozila, da bo ob višji vodi prestopila bregove in se

⁹ SI_ZAC/0012, Okrajno glavarstvo Celje, t. e. 1, 1851, Anton Reitter, Ludowika Sabukoschegg, Petrovče, zgradbe za varstvo bregov, 122-124, f. 3, s. 9.

¹⁰ SI_ZAC/0012, Okrajno glavarstvo Celje, t. e. 1, 1850, Tkalnica in Predilnica Prebold, vodne zgradbe (poplave), 283-84, 289, 302-03, f. 30, s. 18a.

¹¹ SI_ZAC/0012, Okrajno glavarstvo Celje, t. e. 1, 1850, Tkalnica in Predilnica Prebold, vodne zgradbe (poplave), 307, 314-16, 323, 327, f. 38, s. 18b.

¹² Novice kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči, »Premišljevanje, kako se prihodnjič povodnjim ubraniti,« 3. 1. 1852, 1; 4. 2. 1852, 37.

¹³ Prim. SI_ZAC/0012, Okrajno glavarstvo Celje, t. e. 1, 1853, Regulacija potoka na Lavi, 382-97, f. 16, s. 24. SI_ZAC/0014, Okrajni urad Celje (1854-1865), t. e. 2, 1855, Zgradbe za

varstvo bregov, regulacija struge zaradi poplav, Voglajna (Celje), 535-587, f. 53, s. 29; 588-626, f. 39, 29a.

¹⁴ Blaž Komac, Karel Natek in Matija Zorn, Geografski vidiki poplav v Sloveniji (Ljubljana: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, 2008), 96, 101.

¹⁵ Branko Goropevšek, »Prostorska širitev celjskega mesta do srede 19. stoletja,« v: Iz zgodovine Celja 1780-1848 (Celje: Muzej novejšje zgodovine, 1996), 71.

razlila čez polja in travnike, prav tako pa povzročila škodo na bližnjih železniških tirih. Julija 1850, nekaj mesecev pred jesensko veliko poplavo, je več posestnikov iz Zavodne poslalo na okrajno glavarstvo dopis, v katerem je urad seznanjalo s pretečo nevarnostjo. Medtem je, kot že omenjeno, mesto in okolico jeseni 1850 in spomladi 1851 dvakrat obilno poplavalilo Trgovec Johann Stallner se je oktobra 1851 pritoževal nad težkimi razmerami, ki so doletele posestnike v (severovzhodni) celjski okolici. Poleg njega so bili prizadeti še Johann Gaberschek, Blasius Tschrepinschek, Maria Schmech, Elisabeth Senitz, Jacob Gorischeg, Franz Holzl in celjska opatija, ki jim je Voglajna (tudi zaradi ostre serpentine) poplavlila zemljišča, prav tako jo je skupila tudi železniška proga, ki je tekla mimo. Ponovno so pozivali okrajno glavarstvo, ki od zadnjega dopisa očitno ni storilo kaj dosti, da še isto jesen zavaruje rečne bregove oziroma jih dodatno utrdi z nasipi. Prav tako so sklenili, da se serpentino zajezi, namesto nje pa izdela nov prekop širine štirih metrov, ki bi tok reke toliko pospešil, da na tistem mestu ne bi več poplavljal. Pri delih so morali sodelovati vsi prizadeti posestniki. Toda očitno je celjski opat Matija Vodušek na lastno pest izvedel nekaj del, saj so se aprila ostali posestniki pritožili, češ da jim zaradi nezakonitega posega na levem rečnem bregu voda takoj zalije zemljišča na desnem bregu. Opatija je reševala zgolj svojo posest, medtem ko so ostali z deli zavlačevali in zaradi tega utrpeli nov udarec.¹⁶

Voglajna pa ni ogrožala zgolj svoje neposredne okolice na desnem bregu v Zavodni, pač pa so se pretečih poplav bali tudi v Gaberjih in celo na Spodnji Hudinji. Zato so pri utrjevanju nabrežij in čiščenju sodelovali tudi tamkajšnji posestniki. Po »zaslugi« celjskega opata je levi rečni breg Voglajne ostal nepoškodovan; reka se je ob visoki vodi razlivala zgolj na desno stran in poplavljala omenjene vasi. Okrajni urad, ki je obravnaval tozadevno pritožbo, je sklenil, da se ne bo vmešaval in da je to v pristojnosti civilnega sodnika.¹⁷

Na drugem koncu mesta so v začetku 50. let prišli tudi z regulacijo Ložnice. Sicer so v bližini Medloga že leta 1841 potok očistili in izdelali slabih 100 metrov dolg odvodni jarek, toda resneje so z deli začeli pozimi 1852/53, potem ko so poplave leta 1851 naredile precej škode v okrajih Celje, Novo Celje in Nova Cerkev. Sklenili so, da je potrebno potok očistiti, utrditi nabrežja, podaljšati odvodni jarek med Žalcem in Levcem ter potok po potrebi zaježiti. Dela so morali v celoti prevzeti oškodovani posestniki v (katastrskih) občinah Breg (Rann), Petrovče (Pletrowitsch), Velika Pirešica (Grosspireschitz), Žalec (Sachsenfeld), Gotovlje (Guttendorf), Šempeter (St. Peter) in Polzela (Heilenstein). Toda kontrola opravljenega dela (ki jo je izvedla posebna komisija) je sredi junija 1853 ugotavljala, da celjski meščani – posestniki tozadevno niso storili še nič, zato jih je pozvala k takojšnji izvedbi zastavljenih del (še le junija 1856, torej čez tri leta, je celjski okrajni gradbeni urad ugotavljal, da je potok očiščen in da lahko pristopijo k načrtovani regulaciji).¹⁸

Konec maja 1853 so na pobudo več celjskih meščanov – posestnikov opravili komisijski ogled terena tudi ob Sušnici. Predstavnik celjske občine, mestnega gradbenega urada, okrajni inženir, več posestnikov, mestni zdravnik Adalbert Cyppl in okrajni zdravnik Štefan Kočever so sklenili, da je potrebno potok regulirati vse do izliva v Savinjo. Ker je stoječa voda ob poplavih ogrožala zdrave ljudi, sta tudi oba zdravnika pritrdila mnenju okrajnega inženirja, da ga je treba na več mestih poglobiti in razširiti na širino dobrih osem metrov, nabrežja pa utrditi oziroma povišati.¹⁹

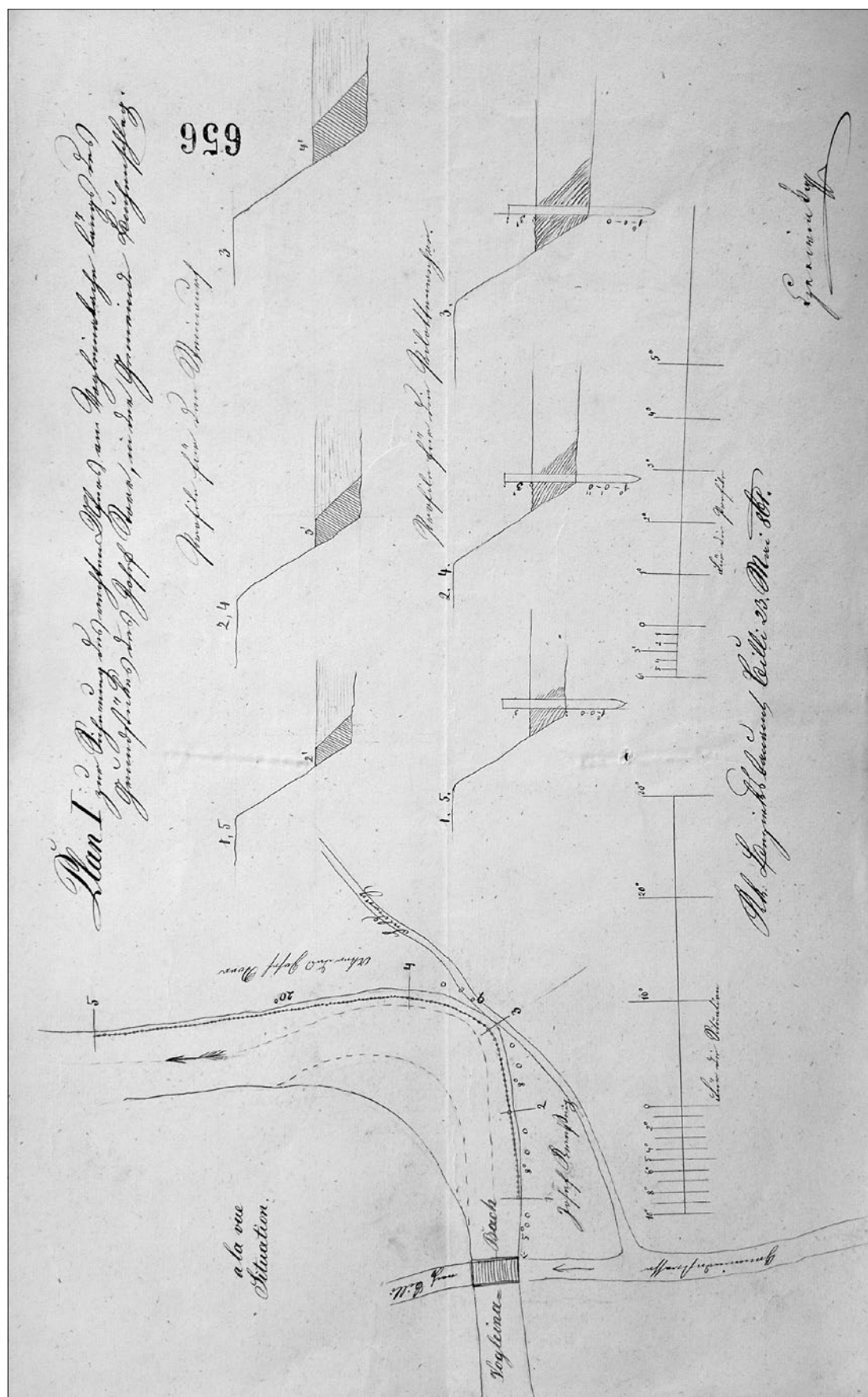
Medtem so z izgradnjo protipoplavnih nasipov leta 1851 prišli tudi na potoku Hudinja, natančneje na njenem levem bregu v Škofji vasi nad Celjem. Toda poplave v letih 1851 in 1852 so jih dodobra poškodovale oziroma uničile. Januarja 1852, med prvo in drugo poplavo, se je več posestnikov iz Zgornje Hudinje oziroma Sv. Margarete (danes Šmarjeta) – Andreas Sgang, Martin Suppanz, Michael Ozwirk – pritoževalo, da jim je majska katastrofa kljub zaščitnim nasipom dodobra uničila posesti, Hudinja pa

¹⁶ SI_ZAC/0014, Okrajni urad Celje (1854-1865), t. e. 2, 1855, Zgradbe za varstvo bregov, regulacija struge zaradi poplav, Voglajna (Celje), 548-49, 552, 562, 573-76, 582-83, 586-87, f. 53, s. 29.

¹⁷ SI_ZAC/0014, Okrajni urad Celje (1854-1865), t. e. 2, 1855, Zgradbe za varstvo bregov, regulacija struge zaradi poplav, Voglajna, 588-91, f. 39, s. 29a.

¹⁸ SI_ZAC/0025, Občina Celje-okolica (1850-1935), t. e. 22, 1852/1870, XXII/77, Regulacija Ložnice.

¹⁹ SI_ZAC/0012, Okrajno glavarstvo Celje, t. e. 1, 1853, Regulacija potoka na Lavi, 390-94, f. 16, s. 24.

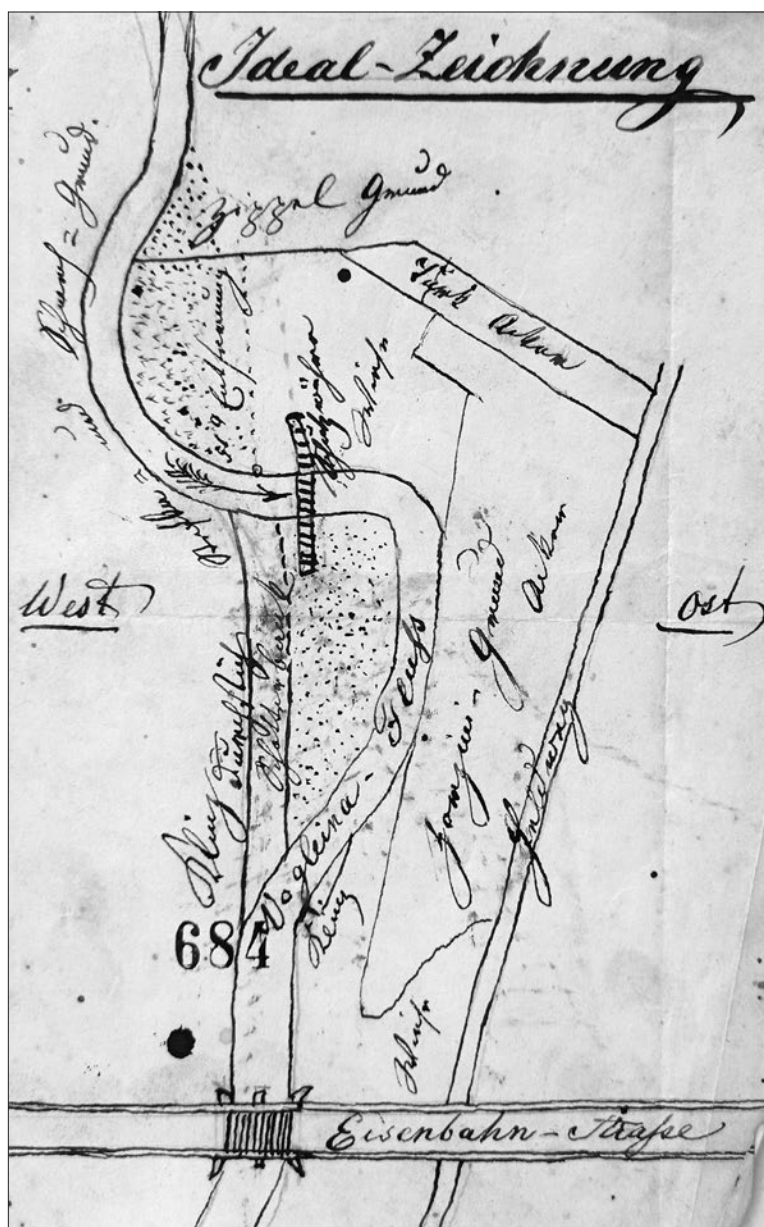

Načrt utrjevanja desnega nabrežja Voglajne pri posestvu Josefa Storra
(Zgodovinski arhiv Celje, SL_ZAC/0014, Okrajni urad Celje (1854-1865), t. e. 2, 1855, Zgradbe za varstvo bregov, regulacija struge zaradi poplav, Voglajna, 656, f. 39, s. 29a.)

je ogrožala tudi Tržaško cesto nad Celjem. Komisija si je sredi februarja ogledala teren in ugotovila, da res pogosto poplavlja okoliške posesti, zato se je odločila za reambulacijo spornega dela (Andreas Sgang in Ignatz Jesernigg sta sicer na lastno pest že naredila manjši nasip za zaščito njunih posesti). Posestniki so najprej potok očistili, nato je sledila manjša regulacija. Toda jeseni, natančneje oktobra 1852, so vode zopet poplavlile in poškodovale že opravljen delo. Zato so že aprila 1854 ponovno naslovili dopis na glavarstvo, da se jim dovoli potok pregledati in na spornih mestih postaviti nove zaščitne nasipe. Hudinja je na treh mestih ustvarila novo serpentino, zapustila staro strugo in ogrozila okoliška zemljišča. Na tem mestu so se odločili za prekop, ki bi potok torej speljal mimo serpentin in preprečil nadaljnjo škodo. Dela so bila predvidena za avgust, ko je bila možnost poplav najmanjša, ponovno pa so jih prevzeli prizadeti posestniki.²⁰

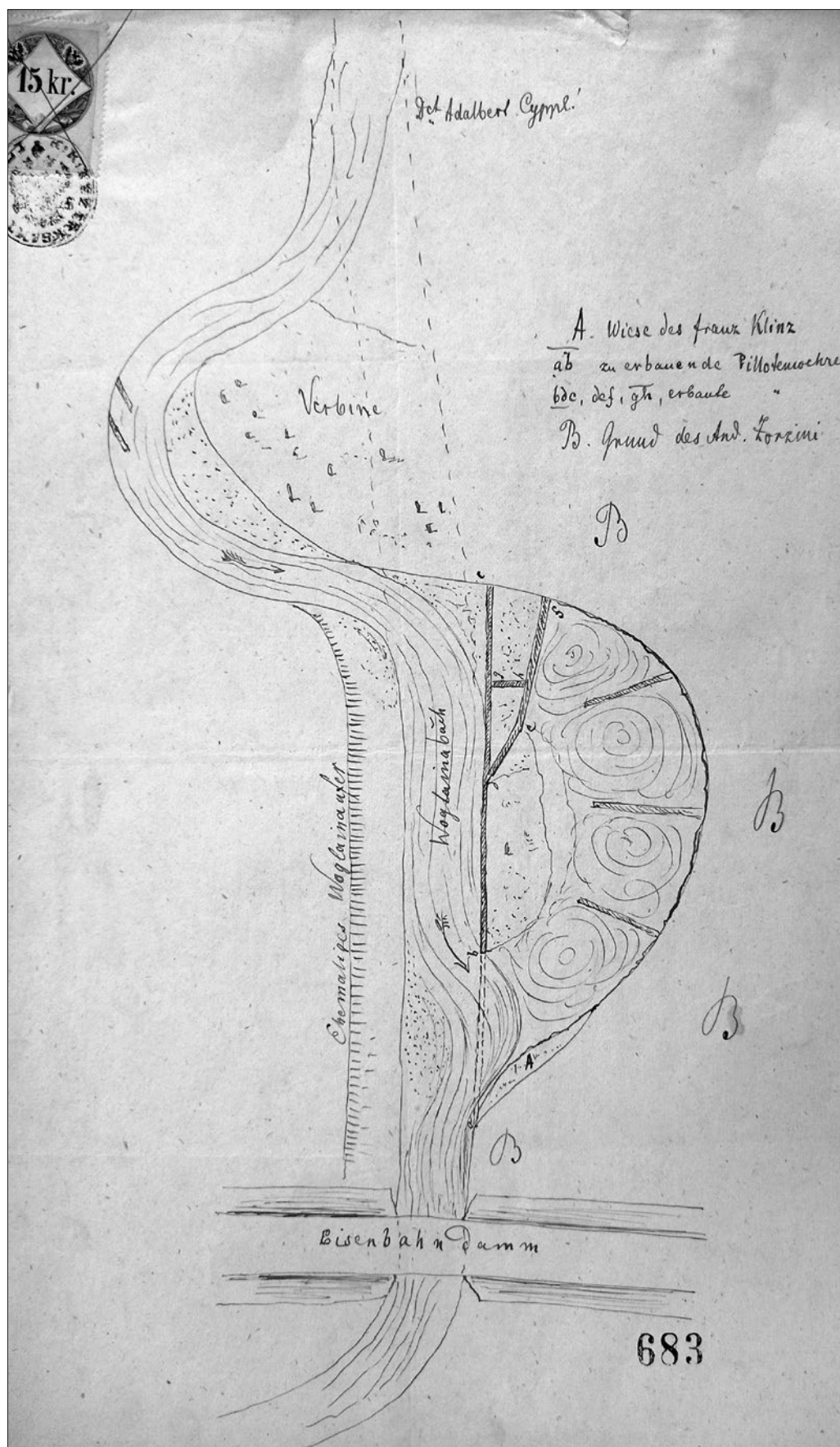
Hitro zatem, julija 1854, si je področje Voglajne ogledala posebna komisija, ki je podala predloge za novo regulacijo reke. Od sotočja Voglajne in Hudinje v smeri železniškega kolodvora je bil predlagan prekop, ki bi razbremenil reko in preprečil nadaljnje poplave. Toda očitno se dobro leto ni delalo nič. Lokalna komisija je oktobra 1855 ugotavljala, da je nujno potrebno pristopiti k regulaciji Voglajne in izdelati načrtovani prekop. Na levem bregu pri opatijski posesti je komisija predvidela dodatno utrditev z gramozom, medtem ko so za desni breg načrtovali tri manjše jezove (zapore). Posestnik Johann Dimmetz iz Gaberij se je posebej zavzel za izdelavo jezov, saj je menil, da bo s spremembo struge njegova posest bolj ogrožena.

²⁰ SI_ZAC/0014, Okrajni urad Celje (1854-1865), t. e. 11, 1861 (1850), *Vodne zgradbe (nasipi, regulacija)*, 52, 60-63, 65-66, 70-73, 76-77, 80-84, f. 43/52-94, s. 418.

Načrt prekopa in podaljšanja jezu v Zavodni (Zgodovinski arhiv Celje, SI_ZAC/0014, Okrajni urad Celje (1854-1865), t. e. 2, 1855, Zgradbe za varstvo bregov, regulacija struge zaradi poplav, Voglajna, 6583-84 f. 39, s. 29a.)

Voda je vse bolj ogrožala desni breg reke, situacija pa je postala precej resna. To je dodatno potrjeval dopis opatiije, v katerem je novembra poročala, da se voda ob poplavih razliva tako desno kot levo in da je treba utrditi oba bregova. Stroške za regulacijo so morali prevzeti posestniki sami. Decembra je bilo dogovorjeno, da bodo reko regulirali v roku meseca dni. Toda do februarja 1856 se ni zgodilo nič. Zato so nekateri posestniki (Maria Schmech, Franz Klinz iz Zavodne in Valentin Tschrepinscheg iz Gaberij) na lastno pest postavili vodne zapore

pri svojih posestvih. Njihova zemljišča so namreč ležala blizu serpentine, ki je najbolj poplavljala prav tam. Oblasti so jim sicer pogledale skozi prste, toda v bodoče (skladno z rečno-policijskimi predpisi) prepovedale vsakršno gradnjo brez soglasja z oblastmi.²¹

Projekt so nato aprila in maja 1856 le izvedli, toda že čez slab mesec je voda ponovno ogrožala levo rečno stran. Najbolj je bil prizadet Georg Mraulak iz Čreta, saj je reka grozila njegovim travnikom in njivam. Mraulak je takoj opozoril, da so jezovi slabo narejeni, saj reka kljub narejenemu poplavlja naprej.²² Več let se potem ni zgodilo nič. Šele maja 1860 je celjski okrajni gradbeni urad po pritožbi celjske občine ugotavljal, da so jezovi za varovanje levega rečnega brega Voglajne res neustrezno postavljeni. Od najdaljšega jezua, ki je do dveh tretjin ločeval prekop in staro strugo ter ščitil gramozni otoček sredi obeh tokov, se je deroča reka ob visoki vodi praktično odbijala na drugo stran in ogrožala desni breg, na spodnji strani pa se razlivala še na levo stran in povečevala serpentino. Tudi prizadeti posestniki iz Zavodne in Gaberij so se strinjali z okrajnim inženirjem, da je potrebno zaščito na levem bregu prekopa podaljšati do konca in serpentino zapreti, s čimer bi preprečili poplavljanje obrečnih predelov, v zgornjem delu pa izkopati nov prekop.²³

Medtem je Voglajna (kljub določenim zajeztvam in vodnim gradnjam) poplavljala posestva tudi v Bukovžlaku. Josef Storr in Anton Kostomai sta se pritoževala, da je takšno stanje prisotno že več let, da jima reka povzroča škodo, nihče pa da ne ukrepa. Maja 1861 so le sklenili, da se desni rečni breg v dolžini slabih 90 metrov utrdi s piloti. V Zavodni pa je podaljšanje prekopa in jezua prevzel celjski trgovec in podjetnik Andreas Zorzini, ki je tedaj ravno kupil zemljišče ob reki in torej spadal med ogrožene lastnike. Njegovemu »projektu«

nasprotoval (že omenjeni) zdravnik (in hkrati posestnik) Cyppl. Ta je menil, da podaljšanje jezua v spodnjem delu serpentine sploh ni potrebno, pilotiranje, ki naj bi bilo izvedeno ob njegovem zemljišču, pa dovolil, v kolikor bo najmanj tri leta varovalo njegovo parcelo. Tudi Franz Klinz je izrazil bojazen, da mu bo Zorzini pri gradnji jezua poškodoval imovino. Sicer so prav tedaj Voglajno očistili odvečnega kamenja, lesa in obrečnega grmovja, s čimer so jo tudi nekoliko poglobili in naredili bolj pretočno. Toda še zmeraj je bila v načrtu regulacija tega dela reke. Zorzini je tako še avgusta 1862 pisal, da mu Klinz ne dovoli pričeti z gradnjo jezua, težave pa je povzročal tudi doktor Cyppl, ki bi mu nov prekop očitno odvzel nekaj posesti.²⁴

Na drugi strani se je več posestnikov iz Škofje vasi (Valentin Sametz, Franz Okorn, Anton Premeschag in Martin Stepischnig) ponovno obrnilo na okrajni urad Celje in zahtevalo, da se jim dovoli na levem bregu Hudinje postaviti nov nasip (čemur so posestniki na desnem bregu – Andreas Schleggel, Martin Dremmel, Mathäus Wosu in Georg Sene-gatschnig – sicer močno nasprotovali). Potok je tam ustvaril novo serpentino in ogrožal levi breg (medtem ko desnega očitno ni). V načrtu je bil nov prekop v dolžini slabih 120 metrov (širine 3 metre in pol), ki bi skrajšal strugo oziroma potok naredil hitrejši, s čimer bi tudi manj poplavljal. Začetek prekopa je bil predviden v obliki 8 metrov širokega in 40 metrov dolgega (ter na drugem koncu 4 metre ozkega) lijaka, ki bi bil na levem bregu ojačan s piloti. Posestniki iz obeh rečnih bregov so se bili na koncu prisiljeni strinjati z načrtom, dela (oziroma stroške) pa morali zopet prevzeti sami.²⁵

Potem ko so bile po obnovi ustavnega življenja v začetku 60. let 19. stoletja kot najmanjše politične enote ustanovljene občine,²⁶ se je tudi na področju regulacij in uravnave potokov/rek (vsaj na papirju) začelo novo poglavje. Mnogo podeželskih občin se

²¹ SI_ZAC/0014, Okrajni urad Celje (1854-1865), t. e. 2, 1855, Zgradbe za varstvo bregov, regulacija struge zaradi poplav, Voglajna, 597-98, 600-01, 604-05, 612, 616, 621, 623, f. 39, s. 29a.

²² SI_ZAC/0014, Okrajni urad Celje (1854-1865), t. e. 2, 1855, Zgradbe za varstvo bregov, regulacija struge zaradi poplav, Voglajna, 626-28, f. 39, s. 29a.

²³ SI_ZAC/0014, Okrajni urad Celje (1854-1865), t. e. 2, 1855, Zgradbe za varstvo bregov, regulacija struge zaradi poplav, Voglajna, 635, 641, 643, 645-47, f. 39, s. 29a.

²⁴ SI_ZAC/0014, Okrajni urad Celje (1854-1865), t. e. 2, 1855, Zgradbe za varstvo bregov, regulacija struge zaradi poplav, Voglajna, 648, 652, 654-55, 663, 667-68, 671-73, 677, 679-84, f. 39, s. 29a.

²⁵ SI_ZAC/0014, Okrajni urad Celje (1854-1865), t. e. 11, 1861 (1850), Vodne zgradbe (nasipi, regulacija), 91-92, f. 43/52-94, s. 418.

²⁶ Prim. Filip Čuček, *Svoji k svojim* (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2016), 60-65.

je sicer ubadalo s pomanjkanje financ oziroma se ukvarjalo s popolnoma eksistenčnimi težavami. Toda tudi poplave in z njimi povezane regulacije so vsekakor sodile v to področje občinskih zadev, saj je ob visoki vodi zalilo polja in travnike, od katerih so bili številni kmetje dejansko odvisni.

Devetega oktobra 1867 je Hudinja ne glede na dejstvo, da je bil pri Škofji vasi narejen prekop in na posestvu Stefanna Ribischla na meji med Vojnikom in Šmarjeto zgrajen jez, ponovno poplavlila. Voda je tudi Ribischlu povzročila precej škode; sicer je v dopisu zatrjeval, da nikakor ni bil proti gradnji, toda voda je ob poplavi tekla čisto proti njegovemu domovanju in mu zalila hišo. Potok so po poplavi očistili in vsaj za prvo silo izboljšali razmere. Čez slabo leto se je sestala komisija in ocenila razmere; sklenili so, da je treba na posestvih Franza Smrekerja, Paula Kowatscha in Gertraud Walland v dolžini 70 metrov zgraditi nov jez, obstoječega na Ribischlovem posestvu pa popraviti oziroma v dolžini 30 metrov dograditi. V začetku leta 1869 so z deli res začeli. Predvsem so se lotili območij, kjer je voda zapustila staro strugo in ustvarila več novih serpentini, ki so ogrožala polja. Toda kljub opravljenemu je Hudinja decembra spet poplavlila; tokrat na Zgornji Hudinji, kjer sta bila (poleg več ostalih posestnikov) najbolj prizadeta posestnika Georg Dimmetz in Franz Hofmann. Tik pred novim letom je nova komisija ponovno pregledala potok in ugotavljala, da je treba nabrežja tam utrditi in jih na več mestih fiksirati s piloti.²⁷

Regulacija Ložnice, s katero so pričeli leta 1856, je bila septembra 1862, deset let po potrjenih načrtih, po poročilu celjskega okrajnega urada zaključena. Toda z izjemo Žalca in Gotovelj se nobena občina ni povsem držala sprejetih sklepov, medtem ko občine Polzela, Šempeter in Breg z deli sploh še niso začele. Regulacija Ložnice je bila posebej pomembna za celotno Spodnjo Savinjsko dolino, saj je ob poplavih skupaj s Savinjo ustvarila jezero; z regulacijo ene bi se razmere vsaj deloma uredile in normalizirale. Zato je komisija konec septembra 1862 potok od Šempetra vse do izliva v Savinjo temeljito pregledala. Toda ne glede na to v nadaljevanju niso storili veliko.

Na srečo velikih poplav v naslednjih petih letih ni bilo, zato pa so Savinjsko dolino in Celje poplave ponovno močneje prizadele v letih 1867 in 1868. Jenessko deževje je leta 1867 povzročilo, da je Savinjska dolina izgledala kot reka Nil, več zaporednih poplav pa je uničilo polja in travnike ter v spodnjem delu Zgornje in v Spodnji Savinjski dolini naredilo za 50.000 gld. škode.²⁸ Avgusta 1868 je celjski okrajni urad posestnikom ob Ložnici naložil čiščenje le-tega (kot je ugotavljala celjska okoliška občina, se je čiščenje potoka vleklo že skoraj trideset let; vsaka večja poplava je vsakič znova nanese veliko odvečnega materiala, ki je onemogočal vodni tok). Toda lastniki niso zmeraj upoštevali dogovorov in sprejetih navodil. Novembra je poročilo navajalo, da je 30 posestnikov čiščenje opravilo pomanjkljivo oziroma ga sploh ni opravilo. Ravno tedaj so vode spet prestopile bregove in povzročile ponovno razdejanje.²⁹ Zato so čiščenje struge in nabrežij decembra 1868 ponovili, a so ga končali šele sredi naslednjega leta.³⁰

Medtem pa je bilo vse več pozornosti namenjene regulaciji Savinje, ki je sredi 60. let 19. stoletja postala predmet debate tudi v graškem deželnem zboru.

Toda vprašanje Savinje in stalnih poplav je več kot desetletje ostalo zgolj mrtva črka na papirju. Leta 1870 so reke in potoki ponovno prestopili bregove, a manj uničujoče kot leta 1867. Toda tri poplave v štirih letih so le spodbudile inženirje, da so izdelali številne operate in načrte, a kljub temu se zadeva (razen tega) ni kaj dosti premaknila. V začetku 70. let se je več občin dolvodno od Mozirja pritoževalo tudi zaradi slabih pogojev za splavarjenje; »rečišče« da je bilo »v takem neredu ino tako zanemarjeno, da se na nakterih mestih plavičar v smrtno nevarnost poda, če si na plav upa. Treba bi torej bila, da bi se vsa Savinja više od Celja pregledala ino se potrebne poprave naravnale. Med drugim je pa velika nevarnost pri jezu v Lokah vštric Mozirja, kjer je kašta, čez katero plavi grejo, raznešena ino smrtna nevarščina vsakemu preti, kdor bo hotel črez.

²⁸ Gemeinde Zeitung, »Inland,« 26. 10. 1867, 9.

²⁹ Prim. SI_ZAC/0025, Občina Celje-okolica (1850-1935), t. e. 22, 1862-1910, XXII/70, Regulacija Savinje – razno, N. 4830 ai 868, An der Gemeindeamt Umgebung Cilli..

³⁰ SI_ZAC/0025, Občina Celje-okolica (1850-1935), t. e. 22, 1852/1870, XXII/77, Regulacija Ložnice.

²⁷ SI_ZAC/0025, Občina Celje-okolica (1850-1935), t. e. 22, 1868/1869, XXII/74, Razne zadeve, Hudinja, regulacija.

Ni manje je velika nevarščina pri Žavcu, kjer hlodi starega mosta iz vode molijo ino se plavi ne morejo izogibati dosti, da ne potonejo.«³¹

Leta 1876 je zadeva le dozorela do te mere, da so lahko pričeli z načrtovano regulacijo med Mozirjem (Prihovo) in Levcem pri Žalcu. Istega leta je sicer območje ponovno prizadela večja poplava, ko je v začetku maja »Švicarsko, Tirolsko, Koroško, Kranjsko in del Štajerske sneg pokrili; sicer pa je še dež lil in hude povodnji napravil v Savinjski dolini, pri Celju; tudi Voglajna in Dravina ste izstopili in veliko škode storili.«³² Slabo vreme je trajalo več tednov. »Povodenj je velika in je napravila dosta škode, ker je tudi mostove odnesla. Različnim posestnikom je Savinja odnesla les, katerega so imeli ob bregovih Savinje nakopičenega.«³³ Zaradi začete regulacije drugega največjega spodnještajerskega vodotoka pa so manjši vodotoki za nekaj časa ostali v drugem planu.

Viri in literatura

Arhivski viri

Zgodovinski arhiv Celje (SI_ZAC)
SI_ZAC/0012, fond Okrajno glavarstvo Celje, t. e. 1.
SI_ZAC/0014, fond Okrajni urad Celje (1854-1865), t. e. 2, 11.
SI_ZAC/0015, fond Okrajni urad Gornji grad (1850-1870), t. e. 2.
SI_ZAC/0025, fond Občina Celje-okolica (1850-1935), t. e. 22.

Časopisje

Gemeinde Zeitung, 1867.
Grazer Zeitung, 1851.
Novice kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči, 1850-52.
Slovenski gospodar, 1876.

Literatura

- Čuček, Filip. *Svoji k svojim*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2016.
- Goropevšek, Branko. »Prostorska širitev celjskega mesta do srede 19. stoletja.« V: *Iz zgodovine Celja 1780-1848*, 55-76. Celje: Muzej novejša zgodovine, 1996.
- Gubo, Andreas. *Geschichte der Stadt Cilli vom Ursprung bis auf die Gegenwart*. Graz: Moser, 1909.
- Komac, Blaž, Karel Natek in Matija Zorn. *Geografski vidiki poplav v Sloveniji*. Ljubljana: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, 2008.
- Orožen, Janko. »Zgodovinski pregled regulacije Savinje in njenih pritokov.« *Kronika* 4, št. 1 (1956): 15-20.
- Zorn, Matija. »Poplave – stalnica v Spodnji Savinjski dolini.« *Kronika* 65, št. 3 (2017): 529-40.

Zusammenfassung

„PLÖTZLICH STÜRZTEN VON ALLEN SEITEN RAUSCHENDE WILDBÄCHE HERAB UND FÜLLTEN DIE SAVINJA SO SEHR, DASS SIE WIE KAUM JE ZUVOR ÜBER DIE UFER TRAT.“

Hochwasserschutzmaßnahmen am Fluss Savinja und ihren Zuflüssen von der Mitte des 19. Jahrhunderts bis zum Beginn der Regulierung auf dem Abschnitt Mozirje–Levec (1876)

Die Savinja und ihre Nebenflüsse waren in der Vergangenheit aufgrund von Schneeschmelze und starken Regenfällen erheblichen Überschwemmungen ausgesetzt. In der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts wurden Celje und das Savinja-Tal in den Jahren 1814 und 1824 von den schlimmsten Überschwemmungen getroffen. In der zweiten Hälfte des Jahrhunderts ereignete sich das schlimmste Hochwasser im Jahr 1851. Das Bezirksamt Celje, das sich schon seit Anfang des 19. Jahrhunderts mit dem Fluss und seinen Nebenflüssen befasst hatte, nahm die Regulierung des „Bergflusses“ nach dem Hochwasser von 1851 ernster. Es scheint jedoch,

³¹ SI_ZAC/0015, Okrajni urad Gornji grad (1850-1870), t. e. 2, s. 38, f. 523-29, 568-69, 577-78, 583-84.

³² Slovenski gospodar, »Razne stvari,« 18. 5. 1876, 205.

³³ Slovenski gospodar, »Iz gornje savinjske doline,« 31. 5. 1876, 3.

dass in den 1850er Jahren mehr Aufmerksamkeit den Nebenflüssen der Savinja in Celje geschenkt wurde als dem Fluss selbst oberhalb der Stadt; in den Berichten über die Regulierungsarbeiten ist eher von den Nebenflüssen Voglajna, Hudinja, Ložnica und Sušnica die Rede, während die Regulierung der Savinja selbst erst in den 1860er Jahren ernsthaft in Angriff genommen wurde.

Neben der Savinja selbst, die riesigen Mengen an Wasser (und anderem Material) aus dem oberen Savinja-Tal bei Hochwasser mit sich führte, ergossen sich bei hohem Wasserstand auch Nebenflüsse direkt oberhalb und innerhalb am Stadtrand von Celje, die damit das Flussbett der Savinja füllten und somit weiter ihren Pegel erhöhten. Nach dem Hochwasser im Jahr 1851 widmete man auf der Westseite der Stadt viel Zeit und Energie den am weitesten entfernten Zuflüssen, der Ložnica und der Sušnica, die sich im Bereich von dem Stadtteil Lava in die Savinja ergoss. Im Osten hingegen galt die Aufmerksamkeit der Voglajna mit der Hudinja (und der Koprivnica). Die Voglajna und die Hudinja bildeten kurz oberhalb von Celje ein gemeinsames Zusammenfließen und flossen – verstärkt durch die aus dem Norden kommende Koprivnica – unmittelbar östlich der Stadt in den Fluss. Bei Hochwasser überschwemmte dieser Flussabschnitt die Eisenbahnlinie und stellte eine erhebliche Gefahr für die Stadt dar. Auf der anderen Seite bedrohten Ložnica und Sušnica die Stadt von Westen her. Die Arbeiten verliefen jedoch weiterhin recht uneinheitlich und langsam.

Das Gebiet um Celje war seit jeher eines der wasserreichsten Gebiete Sloweniens. Durch die genannten Flüsse und Bäche traten hier verschiedene Arten von Überschwemmungen gleichzeitig auf, was die Suche nach geeigneten Hochwasserschutzmaßnahmen erheblich erschwerte. Hinzu kam, dass die Technik Mitte des 19. Jahrhunderts noch nicht in der Lage war, auf die steigenden Wasserstände adäquat zu reagieren. Längere und intensivere Regenfälle führten dazu, dass das Flussbett der Savinja das Wasser nicht mehr in ausreichendem Maße ableiten konnte – Überschwemmungen in der Savinja-Region waren (und sind) daher ein geografisch konstantes Phänomen.

In den 1860er-Jahren rückte schließlich doch die Savinja in den Fokus, blieb jedoch mehr als ein Jahrzehnt lang bloß eine „tote Zeile auf dem Papier“. In den Jahren 1867, 1868 und 1870 traten Flüsse und Bäche erneut über die Ufer – am schlimmsten im Jahr 1867. Drei Überschwemmungen innerhalb von vier Jahren veranlassten die Ingenieure, zahlreiche Gutachten und Pläne zu erstellen. Doch erst Mitte der 1870er-Jahre begann man mit der Regulierung des Flusslaufs zwischen Mozirje (Prihovo) und Levec bei Žalec – im Jahr 1876, als das Gebiet erneut von einer großen Flut betroffen war. Aufgrund der begonnenen Regulierung des zweitgrößten Flusses in der Štajerska-Region rückten die kleineren Zuflüsse für einige Zeit in den Hintergrund.

Schlüsselwörter: Hochwasser, Uferreinigung und -befestigung, Fluss Savinja, Celje, Savinja-Tal

